

BEETHOVEN CYCLUS - JUILLIARD QUARTET
Presentatie i.s.m. het Nederlands Impresariaat

Zondag 6 juni 1982

Utrecht - Muziekcentrum Vredenburg, grote zaal
aanvang: 15.00 uur

Programma:

Ludwig van Beethoven

1770-1827

Strijkkwartet in A gr. t. op. 18 nr 5

- *Allegro*
- *Menuetto*
- *Andante cantabile*
- *Allegro*

Strijkkwartet in F gr. t. op. 59 nr 1

- *Allegro*
- *Allegretto vivace e sempre scherzando*
- *Adagio molto e mesto*
- *Thème Russe: Allegro*

Pauze

Strijkkwartet in cis kl.t. op. 131

- *Adagio, ma non troppo e molto espressivo*
- *Allegro molto vivace - Allegro moderato*
- *Andante, ma non troppo e molto cantabile*
- *Presto - Adagio quasi un poco andante*
- *Allegro*

Maandag 7 juni 1982

Amsterdam - Concertgebouw, kleine zaal
aanvang: 20.15 uur

Programma:

Ludwig van Beethoven

1770-1827

Strijkkwartet in Es gr.t. op. 127

- *Maestoso - Allegro*
- *Adagio, ma non troppo e molto cantabile*
- *Scherzando vivace*
- *Finale*

Strijkkwartet in G gr.t. op. 18 nr 2

- *Allegro*
- *Adagio cantabile*
- *Scherzo (Allegro)*
- *Allegro molto, quasi Presto*

Pauze

Strijkkwartet in e kl.t. op. 59 nr 2

- *Allegro*
- *Molto Adagio*
- *Allegretto*
- *Finale (Presto)*

Dinsdag 8 juni 1982
Den Haag - Diligentia
aanvang: 20.15 uur

Programma:

Ludwig van Beethoven
1770-1827

Strijkkwartet in F gr.t. op. 18 nr 1
— *Allegro con brio*
— *Adagio affettuoso ed appassionato*
— *Scherzo (Allegro molto)*
— *Allegro*

Strijkkwartet in a kl.t. op. 132
— *Assai sostenuto - Allegro*
— *Allegro ma non tanto*
— *Heiliger Dankgesang eines Genesenen an die Gottheit
in der lidischen Tonart (Molto Adagio)*
— *Alla marcia, assai vivace - Allegro appassionato*

Pauze

Strijkkwartet in C gr.t. op. 59 nr 3
— *Introduzione (Andante con moto) - Allegro vivace*
— *Andante con moto quasi Allegretto*
— *Menuetto (Grazioso)*
— *Allegro molto*

Woensdag 9 juni 1982
Amsterdam - Concertgebouw, kleine zaal
aanvang: 20.15 uur

Programma

Ludwig van Beethoven
1770-1827

Strijkkwartet in c kl.t. op. 18 nr 4
— *Allegro, ma non tanto*
— *Scherzo (Andante scherzoso, quasi Allegretto)*
— *Menuetto (Allegretto)*
— *Allegro - Prestissimo*

Strijkkwartet in Es gr.t. op. 74 ('Harfen quartett')
— *Poco Adagio - Allegro*
— *Adagio ma non troppo*
— *Presto*
— *Allegretto con Variazioni*

Pauze

Strijkkwartet in Bes gr.t. op. 130 met de Grosse Fuge op. 133
— *Adagio, ma non troppo - Allegro*
— *Presto*
— *Andante con moto, ma non troppo*
— *Alla danza tedesca (Allegro assai)*
— *Cavatina (Adagio molto espressivo)*
— *Overtura (Allegro - Allegro - Fuga)*

Donderdag 10 juni 1982

Utrecht - Muziekcentrum Vredenburg, grote zaal
aanvang: 20.15 uur

Programma:

Ludwig van Beethoven
1770-1827

Strijkkwartet in D gr.t. op. 18 nr 3

- *Allegro*
- *Andante con moto*
- *Allegro*
- *Presto*

Strijkkwartet in f kl.t. op. 95

- *Allegro con brio*
- *Allegretto, ma non troppo*
- *Allegro assai vivace, ma serioso*
- *Larghetto espressivo - Allegretto agitato*

Pauze

Strijkkwartet in Bes gr.t. op. 18 nr 6

- *Allegro con brio*
- *Adagio, ma non troppo*
- *Scherzo (Allegro)*
- *La Malinconia (Adagio) - Allegretto quasi Allegro*

Strijkkwartet in F gr.t. op. 135

- *Allegretto*
- *Vivace*
- *Lento assai e cantate tranquillo*
- *Grave, ma non troppo tratto - Allegro (Der schwer gefasste Entschluss: Muss es sein? Es muss sein.)*

Het **JUILLIARD KWARTET**, bestaande uit **ROBERT MANN**, viool; **EARL CARLYSS**, viool; **SAMUEL RHODES**, altviool en **JOEL KROSNICK**, cello, werd in 1946 opgericht door William Schuman, destijds directeur van de Juilliard School of Music te New York, waarop de leden van het kwartet kamermuziek doceerden. Sinds 1962 is het kwartet 'Quartet in residence' van de Library of Congress, de befaamde stichting die kostbare muziekinstrumenten aankoopt en ter beschikking stelt van veelbelovende Amerikaanse musici. Het Juilliard Kwartet geldt als een der belangrijkste strijkkwartetten van onze tijd. Het was te gast op alle befaamde muziekfestivals, meestal een aantal jaren in successie. Het repertoire omvat meer dan 150 composities uit vier eeuwen. Een groot aantal daarvan is op de grammofoonplaat opgenomen.

De strijkkwartetten van Ludwig van Beethoven
18, 59, 74, 95, 127, 130, 131, 132, 133, 135!

Voor de buitenstaander een reeks losse getallen zonder samenhang, maar voor de ingewijden een apart muzikaal heelal: het zijn de 'rugnummers' van de composities voor twee violen, altviool en cello waarmee Beethoven getracht heeft de wereld ná hem enigszins dragelijker te maken. Vreemd eigenlijk, dat in een land als het onze, waarvan het muziekleven jaarlijks op verschillende plaatsen wordt verrijkt dan wel ontsierd (al naar gelang Uw standpunt) door een Beethoven-cyclus met orkestwerken, een integrale uitvoering van Beethoven's belangrijkste kamermuziekgenre tot de grote uitzonderingen behoort. Want met alle vanzelfsprekende bewondering voor de ontwikkeling die de komponist in zijn pianosonates en zijn symfonieën heeft doorgemaakt blijft het strijkkwartet voor mij toch het terrein waarop Beethoven's evolutie het verstrekendst en het meest imposant was, niet in de laatste plaats dankzij de monumentale tussen 1824 en 1826 tot stand gekomen serie opus 127 tot en met 135.

Met inbegrip van de bij spelers en publiek beruchte "Grosse Fuge" (de oorspronkelijke finale van opus 130) en van een kwartetbewerking van zijn eigen pianosonate opus 14 nr 1 componeerde Beethoven achttien werken voor strijkkwartet. Begin- en eindpunt van die produktie markeren een niet alleen in dit opzicht uiterst belangrijke periode in de muziekgeschiedenis van bijna dertig jaar, en binnen die termijn kwamen de strijkkwartetten niet in een gelijkmatige frekwentie tot stand maar in duidelijk geconcentreerde brandpunten: 1796-1799 (de zes kwartetten opus 18), 1805-1806 en 1809-1810 (respektievelijk het drietal waaruit opus 59 bestaat en de 'losse' kwartetten opus 74 en 95), en de reeds genoemde jaren rond 1825, toen Beethoven binnen de vier muren van zijn vrijwel compleet geworden doofheid een nieuw muzikaal heelal in de kamermuziek creëerde.

De aansporing "Ontvang Mozart's geest uit Haydn's handen" die de 22-jarige komponist van graaf Waldstein meekreeg bij zijn vertrek uit Bonn met bestemming Wenen is zeker niet onbeantwoord gebleven, al moet hierbij onmiddellijk het opgeroepen beeld gekorrigeerd worden als zou de goede 'vader' van het strijkkwartet Haydn niet ook een heel behoorlijke eigen geest aan Beethoven door te geven hebben... Precies zoals komponisten als Schumann en Brahms zich lange tijd wel wachten om in Beethoven's schaduw een strijkkwartet te gaan schrijven, zo bereidde Beethoven zich vóór hen grondig op een eventuele bijdrage aan de kwartetliteratuur voor - zo kort na de meesterwerken van Haydn en Mozart. In dit licht is het ook niet zonder betekenis dat hij op het verzoek om een strijkkwartet door graaf Apponyi reageerde met het schrijven van een kwintet! Vanaf 1796 werd de weg naar het gevreesde kwartet verder gebaand met strijktrio's (de Serenade opus 8 en de drie Trio's uit opus 9). Bij zijn voorbereidingen profiteerde Beethoven behalve van zijn kennis van Haydn's en Mozart's prestaties ook van de adviezen van de violist Ignaz Schuppanzigh en mogelijk van een oudere strijkkwartet-komponist Emanuel Aloys Förster (al schijnt bestudering van diens eigen werk de beweerde 'invloed' op Beethoven nauwelijks te rechtvaardigen). Tegen het einde van de eeuw was het dan zo ver: de bijna dertigjarige Beethoven had zijn eerste kwartetten gereed voor publikatie en dit zestel vond snel zijn weg naar de muzikale salons die in het Wenen rond 1800 nog van veel meer betekenis waren voor de vernieuwing van de muziek dan de openbare concerten, die op het vlak van de kamermuziek toch al niet talrijk waren. Overigens komt de volgorde van de zes kwartetten die sinds de uitgave voor opus 18 geldt niet overeen met die van de kompositie van de kwartetten.

Ook al ligt er een spanne tijds van amper vijf jaar tussen het verschijnen van opus 18 en de voorbereiding van de volgende groep kwartetten (waarmee Beethoven volgens een brief van zijn broer Karl in de herfst van 1804 begon), in Beethoven's emotionele en zodoende ook kompositorische leven is de afstand beduidend groter. Hoe kan het ook anders, wanneer men bedenkt dat die eerste jaren van de negentiende eeuw voor de komponist het begin van een steeds onontkoombaarder doofheid en daarmee het abrupte einde van de onbezorgde scheppingsperiode van vóór 1800 betekenden. Geen wonder derhalve, dat Beethoven zich na zijn aangrijpende 'Heiligenstadt'-testament en zeker na de werkelijk een nieuw tijdperk inluidende 'Eroica'-symfonie in een compleet andere muzikale gedachtenwereld bevond toen hij gehoor gaf aan de opdracht van graaf Andreas Kyrillowitsj Razumowsky. Deze was Ruslands ambassadeur in Wenen, en van hem was ook de suggestie afkomstig om in de kwartetten een 'thème russe' te verwerken. Zelf een enthousiast kamermuzikspeler inviteerde Razumowsky regelmatig het vermaarde Schuppanzigh-kwartet bij hem

thuis waarvan de eerste violist na een klacht over de zeker voor die tijd halsbrekende primarius-partij van Beethoven te horen kreeg: "Dacht je dat ik mij over jouw armzalige viool zorgen maak wanneer de geest tot mij spreekt?" Duidt U de arme Schuppanzigh zijn bezwaren niet euvel: natuurlijk was het ook voor de musici een geweldige stap van opus 18 naar opus 59. Onder invloed van de 'Eroica'-symfonie was het strijkkwartet ook wel gedwongen om zijn achttiende-eeuwse eigenschappen - hoe aantrekkelijk die ook waren - af te schudden, wilde het niet het lot van bijvoorbeeld de vioolsonate en het oratorium delen door bij wijze van spreken buiten de maalstroom van de zeer snel verlopende ontwikkelingen van de muziek weg te drijven naar een positie op het tweede plan; een risico dat met Beethoven's experimenteerdrijf zeker niet denkbeeldig geacht moet worden, ook al is het dankzij Beethoven's genie juist in positieve richting omgeslagen. Te beginnen met opus 59 is elk Beethoven-strijkkwartet als het ware een mens van vlees en bloed met onverwisselbare eigenschappen, iets wat van opus 18 en zelfs van de kamermuziek van Mozart en Haydn niet staande gehouden kan worden. In opus 59 groeide niet alleen de omvang en de schrijfwijze van de kwartetten naar symfonische proporties, maar ook het min of meer geleidelijk doorbreken van de grenzen van de striktere achttiende-eeuwse vormen wijst mét die steeds toenemender individualisering per kompositie steeds duidelijker de weg naar Beethoven's laatste strijkkwartetten, die de weliswaar ambitieuze maar desondanks niet overdreven eretitel 'hoogtepunt van de kamermuziek zonder meer' hebben verworven.

Na de twee 'tussenkwartetten' opus 74 en 95 die de afsluiting vormen van de produktiefste tien jaar van Beethoven's leven (1800-1809) vertoont Beethoven's werk een kwantitatieve terugval die wat het strijkkwartet betreft zelfs een stilstand van bijna vijftien jaar heeft ingehouden (het blijft overigens fascinerend te bedenken dat zowel Haydn als Mozart soortgelijke creatieve adempauzes in dit veeleisende genre hebben gekend). En al was het dan zo, dat Beethoven - in de woorden van Romain Rolland - 'weer zwanger van een strijkkwartet was', de uiterlijke aanleiding tot de laatste vijf werken waarmee hij op nooit geëvenaarde wijze afscheid van deze muzieksoort heeft genomen was weer een bestelling van buitenaf. In november 1822 schreef de Russische prins Nikolaus von Galitzin een verzoek aan de komponist om een, twee of drie nieuwe kwartetten waarvoor hij graag wilde betalen. (Hoewel: het kostte Beethoven's neef Karl nog tot 1852 om de toegezegde 125 dukaten uit 's prinsen handen te krijgen.) Beethoven, druk bezig met het absorberende werk aan andere muzikale monumenten als de Negende symfonie en de Missa Solemnis, schreef pas eind januari 1823 terug, maar beloofde de cellospelende edelman de kwartetten met uiteraard een interessante cellopartij; desondanks werd het eigenlijke werk pas begonnen halverwege 1824. Net als bij opus 18 is bij de laatste vijf strijkkwartetten de

chronologische volgorde een andere dan door de opusnummers wordt gesuggereerd. Opus 127 werd voltooid in februari 1825; daarna volgden weer drie 'experimentele' kwartetten (opus 132, opus 130 mét de 'Grosse Fuge' als laatste deel, en opus 131, gekomponeerd in 1825); en met Beethoven's laatste kwartet opus 135 uit oktober 1826 keren we aan de ene kant wel maar toch ook weer helemaal niet terug naar de achttiende eeuw van het Haydn-strijkkwartet. Tussen september en november 1826 komponeerde Beethoven zijn laatste voltooide kamermuziekwerk: de nieuwe finale voor het opus 130-kwartet (noodzakelijk vanwege de problemen waarvoor spelers en toehoorders zich bij de 'Grosse Fuge' gesteld zagen, maar wellicht mede tot stand gekomen vanwege de vijftien dukaten die met een nieuwe finale te verdienen waren).

Wie geïnteresseerd is in de manier waarop Beethoven met name in de kwartetten opus 130, 131 en 132 aan zijn tijdgenoten en aan onze planeet überhaupt is ontstegen, zal ongetwijfeld Joseph Kerman's uitstekende en betaalbare boek 'The Beethoven Quartets' (Oxford University Press, 1967) binnen handbereik hebben liggen, of het anders zo snel mogelijk bestellen. Daarin kunnen ook analyses gevonden worden van de wijze waarop Beethoven, uitgaande van een thematische kiemcel van vier noten toch drie hemelsbreed verschillende kwartetten heeft kunnen scheppen. (Op de vraag welke van de drie kwartetten het beste was antwoordde de komponist: "Elk op zijn eigen manier".)

Beethoven's laatste strijkkwartetten zouden nooit in de feodale verhoudingen van de achttiende-eeuwse hoven hebben kunnen weerklinken; ze moesten het hebben - evenals de laatste pianosonates - van het ter zake kundige publiek dat, zij het op bescheiden schaal, in opbouw was gekomen na de breuk die de Franse revolutie in de oude maatschappelijke orde had aangebracht. De laatste kwartetserie was voor die tijd 'avant garde'-muziek (nu hopelijk niet meer !?): tussen het jaar van Beethoven's dood (1827) en 1850 vonden er in Wenen slechts vier uitvoeringen van plaats, te weten 1x opus 130 en opus 135, en 2x opus 131...

Kees Hillen.

HET JUILLIARD KWARTET

BEETHOVEN:

De Strijkkwartetten compleet.
CBS MASTERWORKS GM 101
(10 LP's)

BEETHOVEN:

De vroege strijkkwartetten
CBS 77362 (3 LP's)

De middelste strijkkwartetten
CBS 77387 (3 LP's)

De late strijkkwartetten
CBS 77423 (4 LP's)

natuurlijk op
CBS
MASTERWORKS